

Landskap: Småland. Upptecknat av: K. A. Larsson.
Härad: Sunnerbo. Adress: Torlarp, Lagan.
Socken: Berga, m. fl. Berättat av Olika meddelare.
Uppteckningsår: 1932. Född år i

Uppteckningen rör	sid.
Vad de gjorde hemma.	1
"Glosen" i Vittaryds kyrka.	2
Glosen, (kallades i Hånger för "gruppson".)	4
Saga från Berga. De tre önskningsarna.	5
Karlen, som kommenderade pysslingarna att slå.	7
Busenkis.	9
Trollgunman i Dalleskog.	13
Skämtsamma benämningar på folket i vissa orter.	15
"Gläd dig du skåning.....	16
Gåtor.	17

ACC. NR. **4766**

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Landskap: Småland. Upptecknat av: K. A. Larsson.

Härad: Sunnerbo Adress:

Socken: Berga. Berättat av Anna Gustafsson, 1895.

Uppteckningsår: Född år i

Uppteckningen rör Vad de gjorde hemma.

Småland
Sunnarbo lfd
Berätt. m. ft. En.
Uppst. år 1932

4766

Uppst. av K. A. Larsson
Torlarp, Lagan
Anna Gustafsson

Vad de gjorde hemma.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

1

Aa 921
W.L.

Det var en gång en pojk, som ansågs vara litet enfaldig. En dag var han inne hos grannens och där frågade man honom vad de gjorde hemma. - Att dömma av svaret han gav, var han icke fullt så dum, som han var hållet för att vara. Han svarade:

"Mor bakar uppätet bröd.

Far är ute och letar efter den han inte vill hitta.

Och syster gråter för det hon hade roligt i fjor".

Förklaringen till dessa gåtor är denna, att mor hade förrut lånat bröd, som var uppätet, och det, som hon nu bakade skulle vara till att återbetala det med.

Fadern var ute i beteshagen och uppfedade? gamla gärdesgårdar, - hål i dem ville han inte hitta. Systemen satt och vaggade, hon hade nyss fått ett barn, som ingen ville åtaga sig faderskapet till.

(Berättat av Anna Gustafsson, Torlarp (1895).

*Öfverlämnat av Bengtsson L.
hant. föb. saml.
Småland
Svenarbo
Berga m.fl.
sept. 1932*

4766

*Mynt K. H. Carlsson
och Torbjörn, Tegen
Börjesson m.fl.*

"Glosen" i Vittaryds? kyrka.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2.

En julafton för långt tillbaka, då klockare-
far och kyrkovärdarna voro i kyrkan och gjorde julafint, hade
prästgårdens stora sugga, som uppehöll sig på kyrkogården,
obemärkt smugit sig in i templet, och gömt sig där i någon un-
danskymd vrå eller under en bänk, så att man ej varsnade henne
när arbetet var färdigt och kyrkodörrarna låstes, innan det
obligatoriska grytdoppet i prästgården började.

Tidigt julottan gick klockaren till
kyrkan för att öppna dörrarna och ordna med förberedelserna
till ottesången. När han kommit in på kyrkogården, fick han
höra buller och ett argt rytande inifrån kyrkan, och han trod-
de naturligtvis, att det var glosen, som huserade därinne.
Klockaren blev förskräckt och vågade inte öppna dörren till
kyrkan. Det var ju så mycket mystik och farligheter i sväng
under julnatten, även på helgat rum, och det hemska lätet, som
hördes därifrån, var ju ett kraftigt bevis för sanningen här-
av. Han gick därför till prästgården och berättade för prostens
vad han hört samt bad honom följa med till kyrkan. Prosten
hade också förnimmelse av att det var "glosen", som hördes i
kyrkan och han medtog sin handbok dit samt läste pater noster
både rätt fram och baklänges och spottade sju gånger, varefter

han satte nyckeln i låset, och öppnade dörren på glänt. Nu tyckte suggan, att hennes befrielsetimma var slagen, varför hon rusade i fyrsprång ut genom dörren rakt i posten mellans prostens ben. Prostfar, som var liten till växten och korpulent, blev så hängande ridande baklänges på suggans rygg med ett fast grepp i ländborsten.

Både prost och klockare trodde att detta ej var av goda makter förorsakat, utan fast mer av Hin Onde, varför prosten ville säga ett avskedsord till sin klockare. Han ropade därför med tordönsstämma. "Godnatt, fader klockare, mig tog f-n!" Och så försvann han hastigt ute i den mörka natten.

(Berättat av kyrkovärden G. Rosén i Feninge 1932. Händelseförloppet förlägges till den tid, då klockaren i Vittaryd hade sitt boställe i Vittaryd klockaregård, således före 1637, då denna gård av kyrkan såldes till frälse och riksrådet Ture Sparre till Erikstad och dess ägare.)

Torlarp den 9 mars 1932.

K.A.Larsson.

Notit. 95 Rönneby sl. hemföb. 4766 upptat K. A. Larsson
Småland
Berga m fl. sl.
1932
Glosen.
Ber. av olika meddelare

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

4

J Hånger kallades detta mystiska väsen för "grupp-
son". Hon uppehöll sig å kyrkogården och årsgångarna på julkväl-
len, de fingo vara försiktiga, så att de inte kommo i hennes väg.
Men hon uppehöll sig också på åkrarna litet varstades och därför
offrade man en liten "vask" till gruppson vid skördens avslutning.
Benämningen här torde möjligen stå i sammanhang med ordet
"grupparing". Här i Berga hette det, att man offrade till Odens
hästar, när äringsneken avsattes eller lades.

(Uppt. efter ber. av gamla personer i Hånger 1930.(och Berga.)

Torlarp den 16 febr. 1932.
K. A. Larsson

ACC. NR. **4766**

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Landskap: Småland. Upptecknat av: K. A. Larsson.

Härad: Sunnerbo Adress: Torlarp.

Socken: Berga. Berättat av Gunhild Johansson.

Uppteckningsår: Född år 1840 i

Uppteckningen rör Saga från Berga. De tre önskningarna.

avskr. Konob. i hand. förb. p. aut.

Lundby, Toralund

Berga m. fl.
1948 1952

4766

Saga från Berga.

De tre önskningarna.

Raharsson
Torlaga Ragan

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

5

Det var en gång en trollgumma, som kom in till ett ställe. Såväl husbonden som hans hustru voro inne vid det tillfället, och den senare satt bredvid den stora, öppna spiseln, i vilken en skön brasa just höll på att brinna ner. Trollgumman, som visste, att de voro fattiga i det hemmet, ville skänka den av sina rika förråd och uppmanade dem därför att önska sig tre ting, vadhelst de ville, och de skulle få dem.

Hustrun svarade: "Jag önskar, att jag hade en aln korv, som jag kunde steka här på glöden." Genast blev denna önskan villfaren, och med detsamma låg där en alnslång korv och stekte på glöden.

Nu var det husbondens tur till att önska. Han hade blivit harmsen över sin hustrus anspråkslöshet i att begära av det rika trollet, och för att hämnas på henne härfor, sade han ironiskt: "Jag önskar ett guldfodral till korven, att sedan hänga i min hustrus näsa".

Även denna önskan gick omedelbart i uppfyllelse och nu återstod endast det tredje tinget att önska. Hustrun var

4766

icke längre trakterad av korven, ändock att den förvarades i guldfordral, och ville för framtiden icke vara besvärad av detta tvivelaktiga "smycke" under näsan, varför hon önskade att bli befriad därifrån, vilket också skedde.

Och så hade de båda makarna slutligen ingenting för alla tre sina önskemål, när trollgumman återvände därifrån.

(Ber. av Gunhild Johansson, Torlarp, f. 1840, död 1929.)

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

6

Karlen, som kommanderade pysslingarna att slå.

Det var en gång en kvinna, som hade stora och vidsträckta ängsmarker, beväxta med frodigt gräs, men ingen karl, som kunde utföra eller ombesörja slätten å desamma. Det led mot höskörden, och hon började att bli orolig för det myckna arbetet. En dag kom där en karl och anmälde sig villig att utföra detsamma. Karlen måtte vara en riktig dundermänniska. Han skröt så förfärligt och sade att innan kvällen skulle hela hennes stora grässkörd ligga nedslagen, ett arbete, som flera slätterkarlar annars hade sysselsättning med i tre eller fyra veckors tid. Födan under arbetstiden skulle han på stället.

Kvinnan antog anbudet och efter intagen frukost i tidiga morgonstunden ned på ängen för att ta itu med sitt arbete.

När kvinnan fram på morgonen kom dit med dagsvarden, satt mannen på en sten och läste i en svartkonstbok, men något arbete hade han ännu inte påbörjat. I vanlig tid infann hon sig igen med middagen och fann mannen fortfarande sittande

å samma sten, som förrut, försjunken i sin läsning. Hon blev storligen förvånad över, att karlen ännu icke ens hade börjat sitt slätterarbete och anade, att det var en lurendrejare, men sade likväl ingenting härom till honom. Litet senare begav hon sig dit med merafton och fann resultatet av mannens arbete vara lika som förrut. Men nu tröt hennes tålmod och "slätterkarlen" fick en skur ovett. "Du skulle ju slå så bra idag skröt du, men nu är det ju snart kvällen, och du har ännu inte förmått slå ett enda hugg, utan bara ätit dina fulla mäl och suttit här och läst. Nu är det inte lönt att börja detta vidlyftiga arbete. Du kommer i alla fall inte långt med det idag." - Vänta lite, så ska du väl få se, som inte detta arbete ska va färdigt på överenskommen tid," svarade mannen. Han läste vidare i sin bok och befälde nu att arbetet skulle börja. Det var "pysslingarna", som skulle utföra detta, och kvinnan kunde själv höra hurusom liarna svängde och stålet klang, då de råkade stenarna.

- "Vill du se slätterfolket nu, så tag på dig min hatt," sade mannen. Detta gjorde kvinnan och hon fick se många små slättermän i flitigt arbete. Hon kunde tydligen förmärka huru de sågo ut förutom huvuden, som hon ej fick se en skynt av.

Arbetet gick med fart och vid solnedgången var allt färdigt. Det hade gjorts så omständigt, att även tuvorna skurits av och jämnats med den övriga marken. Mannen, som tydligen var trollkunnig fick nu äta kvällsvard och efter erhållen avlöning, drog han åter på sina färder igen. (Uppt. efter ber. här 1895.)

Busenkis.

Å ett soldattorp i Åby, Berga socken, bodde i mitten av 1800-talet en originell person, som allmänt gick under vedernamnet Busenkis. Hans rätta namn var Per Stjerna. (Närmare data om honom har ej kunnat erhållas, men han var nog född omkr. 1790.) I sin ungdom tog han anställning såsom "vargeringskarl" (e.o. trosskusk) för Torlarp Skattegårds rusthåll och ett hemman i Angelstad, varvid förmodligen tillnamnet togs.

Så blev han kommenderad ut i kriget och där fick han göra många märkliga upplevelser, men lyckades själv komma oskadad därifrån, under det att så många andra blevo dödade eller sårade och lemlästade för hela livet. Stjerna berättade gärna om fältslag och andra episoder från sammandrabbningarna med fiendehären, och folket lyssnade begärligt till hans skildringar i en tid då tidningarna ännu voro obekanta ute på landsbygden. En broder till honom var ock med i kriget. Denne måtte ha varit en mycket begåvad person, ty han blev sin egen lyckas smed därute och avancerade till officer, samt adlades sedan med en klingande

4766

förstavelse till sitt förra namn, allt som belöning för sina bragder i kriget. Efter krigets slut, bosatte han sig på en gård i Danmark och där blev han mycket rik. Per hade emellertid ingen vetskap om sin broders öde och trodde att han som så många andra hade stupat på slagfältet utan att någon underrättelse härom hade försports. Lång tid därefter hände sig, att hans dotter fór till Danmark för att tjäna. Hon fick plats å en större gård, där hon hade tjänst i flera års tid. Någon närmare besked om eller varifrån hon var togo hennes husbondfolk icke. En dag kom hon emellertid att berätta för dem, att hennes far hette Per Stjerna. Denna upplysning gav hennes herrskap anledning till att närmare utfråga henne om sina föräldrar och sin hembygd och gjorde därmed den intressanta upptäckten, att den småländska tjänarinnan var en brordotter till godsägaren. Denne hade heller icke hört någonting från sina anhöriga, sedan han skildes från brodern och blev därför mycket glad över att återigen, på ett så egendomligt och överraskande sätt ha kommit i förbindelse med dem. Makarna hade inga egna barn, men den fattiga brordottern upptogo de nu som sin egen, och denna adoptering innebar, att hon blev deras enda arvinge. Hon fick sedan utbyta den enkla tjänarinnedräkten mot fina kläder och utstyrdes med guld o. a. smycken samt fostrades för sin nya ställning.

Denna romantiska berättelse omtalade Per Stjerna ofta och med stolthet, så länge han levde, förutom sina egna hjältedater och bedrifter i kriget m.m.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

10

Busenkis satt även inne med konsten att spå folk. Överallt där han drog fram, fanns det ungdomar, som gärna önskade få veta om sin tillkommande hälft eller en flik bortdragen ur framtidens förlåt och Per visste att ge svar på dessa frågor. Inom mystikens område i övrigt var han heller icke främmande. På julkvällen brukade han gå årsgång, då färdens ställdes till Berga kyrka. Där fick han se och höra så mycket som skulle hända under det kommande året. Om en sådan årsgång berättade han vid ett besök hos en av sina rusthållare.

-De buro så många barn fram till dopet.

"Såg du mig med? frågade husmodern. Ja, hon bar nog barn."

Åh, sen så många bröllopsstassar jag såg! - Såg Stjärna någon från detta hållet. - Ja, ett brudfölje kom härifrån. (en vuxen dotter fanns i det hemmet.) - Och jag såg så många "jorölstatar". Kom där någon från detta hållet? Nå det kan jag inte säga, där var ju från andra håll de kommo, men härifrån såg jag ingen komma. - Nå, hurudan blir årets gröda? - Jo, här blir det nog en god skörd. - Syntes det några andra händelser, som komma att ske under året? Nej inte här, men jag såg nog sådant också. Man märker av denna redogörelse, att B. var mån om att återge sina iakttagelser på ett sätt som behagade den ifrågande.

Som förrut nämnts var B. en mycket originell person och det var på sin tid många lustiga historier i sväng om honom. För de fattige var det då icke så väl sorjt som nu och därför fick han som så många andra göra sina visiter litet varstades

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

11

i gårdarna. På äldre dagar uppträdde han mycket ovårdad, hade långt yvigt hår och skägg, rufigt och okammat, samt var klädd i trasor. Barnen hyste nog en viss respekt för honom, men ungdomen och de äldre hade roligt åt hans uppträdande.

Klockare B-z i Berga hade en folkilsken hund. Några pojkar höllo vad med Busenkis om $\frac{1}{2}$ stop brännvin, ifall han vågade gå till hunden, som stod bunden vid sin koja. B. klädde då ut sig till en riktig skrämselfigur och sedan närmade han sig hundkojan och skällde som en hund, det värsta han orkade. Hunden blev rädd och skyndade in i kojans samt drog ihop sig som om han väntade att få stryk. B. gick fram och tittade in genom kojans öppning. Det gick sålunda lätt för honom att oskadd gå till den arge hunden. Han hade vunnit vadet och priset var hans.

(Ber. av Maja Danielsson f. 1813- d.1903.

" " Gunhild Johansson, f. 1840 - d. 1929.

" " C. O. Svennson, f. 1861.)

Trollgumman i Dalleskog.

I Dalleskog vid Sunnertorpa i Torpa socken bodde ett par systrar, som voro kända för att bedriva trollkonster med andras kor. De begagnade sig av trollharar och foro till Blåkulla, där häxesabbaten tillbringades. En påskdag, efter återkomsten därifrån, besökte de båda i sällskap gudstjänsten i Nöttja kyrka. Vägen dit från deras hem var lång och de gingo till fots.

När de gingo in i kyrkan var där flera personer där, som ägde förmågan att iakttaga huru de sågo ut, efter sin bortvaro i Blåkulla. För dem syntes det som om kvinnorna varit vitklädda med var sin mjölkbytta över huvudet. Denna obehagliga upptäckt bekom icke de båda systrarna. De voro märkta och visste att de som hade sett det icke behöllo detta för sig själva. På hemvägen från kyrkan fick den ena av dem hjärtslag och ljöt en ögonblicklig död. Redan förrut hade gummorna varit misstänkta och kommit i vanrykte, och nu blevo de ansedda som trollkonor i hela den trakten. Den efterlevande blev forskjuten av slakten, och av sin omgivning bemöttes hon med misstro och förakt. Hennes

stuga blev förfallen och taklös, så att det regnade ner i bädden, när hon låg. Det kunde därför handa, att hon vid oväder måste stiga upp och gå till ett grannställe i Groeryd för att söka skydd under natten. Stugan fick därför namnet "Trillanad".

En vacker sommardag var I-a, husmodern i nämnda gård ute och gick i något ärende. Vid en bro i vägen blev hon varse en vitklädd kvinna komma gående tvärs över vägen. Över huvudet hade hon en mjölkbytta. I-a stannade, och kunde då känna igen kvinnan såsom varande den kvarlevande av de båda systrarna i Dalleskog. Byttan föll då från huvudet ned utefter ryggen på trollkunnan, som tydligen var ute i syftemål att olovligen mjölka andras kor, vilka uppehöll sig ute på betesmarkerna. Lika hastigt som hon kom var hon försvunnen, och I-a förstod nu, att det var en vision hon haft.

Några år därefter var även denna trollkona ur tiden. Hon var troligen en av de sista - om inte den sista - av det slaget i Sunnerbo. Tron på denna trollkonst har nämligen numera förlorat sin kredit. Men i gångna tider ägde den god förmåga att sätta sinnena i svallning.

(Berättat 1932 av Anders Johansson, Skogen, Tutaryd, f. 1859. Bodde i Groeryd 1907-16. Visionären var hans hustru Ida, f. 1851. Det var troligen 1910 hon fick se trollkonan vid bron. Händelsen vid Nöttja kyrka hade, som framgår av sammanhanget skett tidigare, men relationen visar i alla fall att denna vanrto fortlevat längre än vad man skulle kunna tro.)

Skriv endast på denna sida!

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

14

vilken
är
handl. folk. Sida.
Bergs, Sm.

4766

H. A. Larsson
1932

Skämtsamma benämningar på folket i vissa orter.

Össbo grisa.

Vässbo gettä.

Synnäbo luringa. (Även Sönnäbo luringa.)

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

15

4766

På Kronobergshed brukade kronobergarna
förr tillmåla de skånska beväringarna. "Gläd dig, du Skåning.
När du kommer hem får du äta gröt, och doppa den i honung.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

16

4766

Gätor.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

17

Det blir en socken jul vi får i år, för det blir varken nyårs- eller trettondedag. - (De båda helgdagarna komma först på det nya året.)

Vad är det bästa om (h)julen. - (Skenorna.)

Har du sett det lysa, där det inte brann? - (Lysmasken.)

Där står en "skump" invid vår vägg, där skita de och där pissa de och där doppa bönder och herrar sitt bröd. - (Bikupan.)

Trint som ett ägg, räcker runt kring en vägg. (Ett nysta.)

Runt som solen svart som pipan och drar en rumpa efter sig. -
(Stekpannan.)

Vad är det som går och aldrig kommer till dörren. (Klockan.)

4766

I huvudet hade jag mycket alarm, i magen sig vrede var evelia
tarm.
(Klockan.)

Va ä dä för likhet mellan en målare och en strut. Målaren är
vriden i den övre och struten i den nedre ändan.

Torlarp, Lagan 16/2 1932.

K. A. Larsson.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

18